

Алшынбаева С.Е.

Қазіргі заманғы көп салалы колледж, оқытушы, Қазақстан, Қарағанды қ.

E-mail: Zhuldyz_eldosovna@mail.ru

Төлеген А.А.

академика Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ, МДжППД кафедрасы, магистранты,

Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: gbotabek97@mail.ru

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Аннотация. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың ойын арқылы логикалық ойлау қабілетін арттырудың маңызы мәселесі қарастырылған. Педагогикалық процесте ойын арқылы оқыту және тәрбиелеу, бала тұлғасын жан-жақты дамыту, ойынды баланың логикалық ойлау қабілетін дамытуға қолданудың мүмкіндіктерін арттыруға негізделеді. Ол ойындардың ішінде дидактикалық ойындар балалардың логикалық ойлауын дамытуға әсері мақалада жан-жақты талдаулар жасалынған. Мектеп жасына дейінгі баланың ойыны оны басқа іс-әрекеттерден өзгеше маңызды ерекшелігі бар. Ойын барысында баланың ойлау қабілетін дамытудың түрлі әдістерін қолдануға болады. Бұл процесс өсіп келе жатқан баланың жеке басының интеллектуалды қалыптасуы үшін өте маңызды екені толық талдау жасалған.

Сондай-ақ, балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда дидактикалық ойынға ерекше назар аудару керектігі, өйткені бұл білім беру үшін өте маңызды рол атқаратындығы. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудан басқа, ойын танымдық дамуды жүзеге асырады, өйткені дидактикалық ойын қоршаған шындық туралы идеяларды кеңейтуге, зейінді, есте сақтауды, байқауды және логикалық ойлауды жетілдіруге ықпалы кенінен қарастырылған.

Түйінді сөздер: мектеп жасына дейінгі бала, ойын, логикалық ойлау, қабілет, дидактикалық ойын, ролдік ойын, шығармашылық сюжеттік-рольдік ойын.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос о важности повышения способности дошкольников к логическому мышлению через игру. В педагогическом процессе обучение и воспитание через игру, всестороннее развитие личности ребенка, повышение возможностей применения игры к развитию логического мышления ребенка. Среди этих игр влияние дидактических игр на развитие логического мышления детей в статье сделан всесторонний анализ. Игра дошкольника имеет важную особенность, отличающую его от других видов деятельности. В процессе игры можно использовать различные методы развития мышления ребенка. Проведен полный анализ того, что этот процесс очень важен для интеллектуального формирования личности растущего ребенка. Также следует обратить особое внимание на дидактическую игру в развитии логического мышления детей, так как она играет очень важную роль в воспитании. Помимо развития речи дошкольников, игра осуществляет познавательное развитие, так как широко рассматривается влияние дидактической игры на расширение представлений об окружающей действительности, совершенствование внимания, памяти, наблюдательности и логического мышления.

Ключевые слова: дошкольник, игра, способность логическое мышление, способность, дидактическая игра, ролевая игра, творческая сюжетно-ролевая игра.

Abstract. This article discusses the importance of improving the ability of preschoolers to think logically through play. In the pedagogical process, teaching and upbringing through play, comprehensive development of the child's personality, increasing the possibilities of using the game to develop the child's logical thinking. Among these games, the influence of didactic games on the development of logical thinking of children is comprehensively analyzed in the article. A preschooler's game has an important feature that distinguishes it from other activities. During the game, you can use various methods of developing the child's thinking. A full analysis of the fact that this process is very important for the intellectual formation of the personality of a growing child. Also, special attention should be paid to the didactic game in the development of logical thinking of children, as it plays a very important role in education. In addition to the development of speech of preschoolers, the game carries out cognitive development, as the influence of didactic play on the expansion of ideas about the surrounding reality, the improvement of attention, memory, observation and logical thinking is widely considered.

Keywords: preschooler, game, ability logical thinking, ability, didactic game, role-playing game, creative story-role-playing game.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамыту, жаңа ортаға бейімдеу, тілін дамыту жалпы жан-жақты тәрбие беру ұлы ойшылдардың бала тәрбиесі туралы еңбектерінде айтылған. Олар: А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев т.б. [1]. Қазақ отбасындағы бала тәрбиесіне ерекше көңіл аударып, ойынды тәрбие құралы деп түсініп, ойын арқылы баланың логикалық ойлау, қиял, есте сақтау қабілеттерін дамытуға мол мүмкіндік бар екенін атап көресткен. Баланың таным түсінігі, іс-әрекеті ойыннан бастау алады да, оның болашақ өмірінде жалғасын табады. Халқымыз ойындарды тек балалардың көңілін көтеру әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарастарын, мінез-құлқын қалыптастыру құралы деп ерекше бағалаған.

Ойын-бұл балалардың өмірінің мектепке дейінгі кезеңіндегі жетекші қызметі. Ойын процесінде балалардың логикалық ойлау қабілетін дамып, балалар ақыл-ой, психикалық, коммуникативтік дағдыларды меңгереді. Ойын ойнау арқылы балалар қоршаған әлемді үйренеді, бір-бірімен және ересектермен өзара қарым-қатынасқа түседі. Ойын барысында оның қатысушылары сюжетті «ойлап табуға» рөлдерді бөлуге, өзара әрекеттесу ережелерін келісуге ерекше мүмкіндіктері бар.

Педагогикалық процесі жетілдіруде ойынның алар орны жөнінде қазақстандық ғалым Н. Құлжанова да зерттеген. Ойын бала үшін еліктеу, инстинкт күнделікті негізгі іс-әрекет және өмірі деп дәлелдеген. Н.Құлжанованың айтуы бойынша ойынды әдептілік, тәрбиелік мақсатқа пайдалану - болашақ өміріне түзу жол салу, үлкендерге еліктеу және өмірдің талаптарына сай бейімдеу деп түсіндірген [2].

Дидактикалық ойын баланың қоршаған дүние туралы түсінігін кеңейтіп және оны бекітіп нақтылай түседі. Бала бақылау, оқыған кітап, естіген ертегі арқылы айналасын таниды. Олардың түсінігі алғашқы кезде айқын болмайды. Тәрбиеші баланың түсінігін дидактикалық ойындар арқылы нақтылап, дамытып саналы түрде түсінуіне ықпал етеді.

Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі әрекеті, қоршаған әлемді танудың жолы, ол арқылы балалар өздерінің сезімдік және өмірлік тәжірибесін байытады, өздерінің құрдастарымен және ересектермен қарым – қатынас жасайды. Балалар ойыны оның өмірінде ғана емес, дамуына да маңызы зор. Бала ойын кезінде өзінің ішкі сезімдерін сыртқа шығарып, өзара қарым-қатынас жасап, шығармашылық қабілеттері дамытады. Өртүрлі заттар мен құбылыстарды, адамдар арасындағы қарым-қатынасты баланың білуі, сезінуі ойын негізінде жүзеге асады. Баланың таным түсінігі, іс-әрекеті ойыннан бастау алады да, оның ұшығы болашақ өмірінде жалғасын табады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойынының негізгі құрлымдық элементтері мыналар: ойынның түпкі ниеті, сюжеті немесе мазмұны, ойын әрекеттері, рөлдер ойынның жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын ережесі. Ойынның түпкі ниеті - бұл балалардың нені және қалай ойнайтынының жалпы анықтамасы.

Ересектермен бірге қарым-қатынаста түрлі ойындардың техникасын иегере отырып, содан кейін бала ойындық тәсілдерді жалпылайды және басқа жағдаяттарға көшеді. Осылай ойын өздігінен қозғалуға ие болады, бала өзінің шығармашылығының формасы болады, ал бұл оның дамытушы әсерін қамтамасыз етеді. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып, білімін жетілдіріп, өз қажетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көрсетеді.

Баланың ойын кезіндегі ой қабілетінің бір-біріне деген сыйластық қажеттіліктерімен санасуы әр ойыншының жеке әрекетінен туындайды. Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы ол қарсы мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімін арттырады. Ойынның негізгі мақсаты - баланы қызықтыра отырып білімді берік меңгерту болса, мұғалімнің міндеті – сол ойын түрлерін пайдалана отырып, балаларды өздігімен жұмыс істеуіне, тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізу. Дұрыс ұйымдастырылған ойын әрекеті балалардың өзара қарым-қатынасын дамытумен бірге мұқтаждықтарын қанағаттандыратын істерді жүзеге асыруға дағдыландырып, пайдалы және өнімді әрекеттер жасауға баулиды. Бала өзі атқарған ісін, мүмкіндіктерін, қабілеттерін бағалап, өзін-өзі тануына түрткі болады.

Мектепке дейінгі білім беру саласының дамуына үлес қосқан отандық ғалым Ф.Н. Жұмабекованың еңбегінде: «Ойын – тәрбиелеу және дамыту құралы ретінде тәрбиеші ойынды басқара жүріп баланың жеке басының барлық жағына: санасына, сезіміне, ерік-жігеріне, мінез - құлқына ықпал жасайды, ойында ақыл - ой, адамгершілік, эстетикалық және дене тәрбиесінің мақсаттары үшін пайдаланады. Ойында қайсыбір рөлді орындау үшін бала өзінің түйсігін ойын әрекетіне көшіруге тиіс». Мектеп жасына дейінгі балаларды жан - жақты дамыту ойын процесімен

тығыз байланысты. Бала ойынның мазмұнын түсіне отырып, өзінің ішкі ұстанымын, логикалық ойлау қабілетімен байланыстырады. Мектеп жасына дейінгі балаларға білуге тиісті қарапайым білім негіздерін неғұрлым тереңірек меңгерте отырып, білім дағдысы деңгейін кеңейту, сана сезімін, таным қабылдау әрекетін дамыту, білімге қызығушылыққа баулып, баланың өздігінен еңбектену белсенділігін қалыптастыру қажет [3].

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамыту балабақшаның оқу - тәрбие процесінде жүзеге асады.

Ойын ешқашанда ішкі құрылымын өзгертпейді тек оның мазмұны, сипаты өзгереді. Ойын баланың өмірін қызыққа, қуанышқа бөлеуін қамтамасыз ету үшін ол балалардың ойынға деген сүйіспеншілігі мен қызығушылығын тәрбиелейді. Бала ойнай отырып ойнады, қиялы дамиды. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып, білімін жетілдіріп, өз қажетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көрсетеді.

Бала ойыны баланың ойынға деген ынтасымен, қызығушылығымен, рөлді таңдап алуы, ойынның сюжеті мазмұны негізінде шығармашылыққа негізделеді. Ойынның мазмұнына сай кейіпкерлердің әрекеті баланың логикалық ойлауы мен қиялын дамытады. Ойын барысында бала эмоционалдық тұрғыда шынайы әсер алып, қуанады, күйзеледі, ренжиді, қанағаттанбағандық яғни ойынды толық аяқтап мақсатына жетуіне немесе аяқтай алмай қалуына байланысты болады. Мұндай жағдайда педагог баланың балаға көмек көрсетіп, ойынды аяқтауына мүмкіндік жасау керек. Бәрібір ойын барысында баланың жалпы әсері оң бағытта болады.

Ойында мектепке дейінгі баланың негізгі қажеттіліктері бой көрсетеді. Жоғарыда айтылып кеткендей, ең алдымен дербестікке ұмытылыс, ересектердің өміріне белсенді қатысу балаға тән. Баланың дамуына қарай олардың таныған әлемі кеңейеді, шынайы өмірде қол жетпейтін ересектердің қызметтеріне қатысуға деген ішкі қажеттіліктері туындайды. Бала ойында өзінің тәжірибесінде сақталған бейнелердегі ересектерге еліктеуге тырысып, өзіне рөлді алады. Бала ойнай отырып, өз бетімен әрекет етеді, өзінің тілек, ықыластарын, түсініктерін, сезімдерін еркін білдіреді. Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжеттік-рөлдік, театр, дидактикалық, құрылыстық-құрылымдық ойындар, қимылды ойындар, ұлттық және компьютер ойындары болып бөлінеді. Мектепке дейінгі балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда аталған ойындардың әрқайсысының өзіндік пайдасы бар. Балаларды оқыту және тәрбиелеу топтық немесе жеке дара әрекеттерге бағдарланудың типтік дағдыларын қалыптастырады. Ойын аясында қызметтің басқа түрлері (еңбек, оқу) туындайды және дифференцияланады (бөлінеді). Ойынның дамуына қарай бала кез –келген қызметке тән компоненттерді меңгереді: мақсат қоюды, жоспарлауды, нәтижеге жетуге талпынады. Содан кейін меңгерген ұғымдарын қызмет түрлеріне, ең алдымен еңбекке қолданады.

Мектепке дейінгі жаста балалардың ойын арқылы ойлау қабілетін дамытатын ойындардың бірі - дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар балалардың сол ойынның шешімін өздері тауып, кедергілерді жеңіп, логикалық ойлау әрекеті арқылы ойында жеңіске жетумен сипатталады. Баланың қиындықтарға тап болып, ойланып, өз білімін қолдану қабілетінің біртіндеп дамиды.

Дидактикалық ойын балаларға білім, білік және дағдыларды игертуге ғана бағытталмай, барлық психикалық процестердің дамып, эмоционалды саласының жетілуіне әсер етеді. Балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, ұйымдасқан оқу қызметінде оқу материалдарын қызықты етіп өткізуге, балалардың көңіл-күйін көтеруге, ойын арқылы оқытуды жеңілдетуге әрі тезірек меңгертуге әсерін тигізеді. Балалардың жас ерекшеліктеріне сай дидактикалық ойындар логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін қарапайымнан күрделіге қарай ауысып отырған жөн.

Ойын тілді дамытады, ал тіл ойынды ұйымдастырады, ойын процесінде баланың логикалық ойлауы дамиды. Ойындардың негізгі мақсаты-баланы дамыту, шығармашылыққа баулып, өздігінен жұмыс жасауға үйрету.

Оқу мақсатының бағыты мен оған жету жолдары бойынша рөлдік ойындар шығармашылық, сюжеттік-дидактикалық және интерактивті болып бөлінеді [4].

Шығармашылық сюжеттік-рөлдік ойында балалар мүмкіндігінше қиялдайды, белгілі бір өмірлік жағдайларда ересектердің мінез-құлқын көшіріп қана қоймайды, сонымен қатар ойдан шығарылған жағдайларда өздерінің іс-әрекеттерін көрсетеді. Балалар ойын жоспарына сәйкес өзгереді: әртүрлі мамандық иелерінің образына еніп, олардың тұрмыс - тіршілігін бейнелейді. Ойын барысында балалардың қиялына шек болмайды. Өзара келісе отырып, дүкеннен сауда жасау, мұражайға бару, кафеде түскі ас ішу, ауырған адамдарды емдеу т.б. сюжеттерді өз қиялдарымен жүзеге асырады.

Тұжырымдай келе, қазіргі қоғамда интеллект пен ғылыми білімнің әлеуметтік беделі күрт өсті. Бұл сезіну, логикалық ойлау және жасау қабілетіне емес, білім беруге, оқуға, жазуға және санауға

үйретуге деген ұмтылыспен байланысты. Педагогикалық көзқарас, ең алдымен, логикалық ойлауды дамытуға баланың эмоционалды-рухани мәнін екінші құндылыққа айналдырады. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамытудың жолдары өте көп. Тәрбиеші балалардың жас ерекшелігіне сай ойынды дұрыс таңдап алып, жүйелі ұйымдастырып, басшылық жасап отыруы маңызды. Бала ойын барысында өзін еркін сезініп, эмоциясын шығарып, құрдастарымен ашық пікір алмасып қарым - қатынас жасайды. Тәрбиеші ойындарды мақсаттар мен міндеттерге жетудің негізгі құралы ретінде ұсынып, логикалық ойлауды, шығармашылық және кеңістіктік қиялды дамыту үшін қолданады. Бұл ойындар ұсынылған тақырып бойынша жұмыстың мазмұнына айналды. Балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытатын ойындарды жүйелеп алу тәрбиешінің баламен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Ойын барысындағы бірізділікті сақтап, балалардың меңгерген ойын түрлерімен жаңа ойындардың өзара байланысын қамтамасыз еткен жөн. Әр жастағы логикалық дамудың міндеттері әртүрлі, олар тереңдейді және кеңейеді, өйткені бала өсіп, оның логикалық ойлауы күрделене түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында ерте жастағы балалар дамуының тұжырымдамалық негіздері «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ. - Астана, 2014.
2. Теленова Ұ. Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойын арқылы адамшгершілікке тәрбиелеу): пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2002.
3. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. - Астана, 2010. - 88 б.
4. Еркебаева Б.Ж., Жұмабаева Ә.Е. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. - №4(64). – Б. 424-428.

ОӘЖ 371.2

Аманжол Р.Ұ.

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті,
Компьютерлік жүйелер және кәсіптік білім беру факультетінің магистранты
Ғылыми жетекші - п.ғ.д., профессор Қ.А.Сарбасова Астана қ., Қазақстанgoza.amanzhol@inbox.ru

КОЛЛЕДЖ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘНІ

Аннотация: Мақалада колледж білім алушыларының көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудың теориялық мәні қарастырылды. Отандық және шетелдік ғалымдардың көшбасшылық қасиеттеріне сипаттамалары көрсетілді.

Тірек сөздер: көшбасшы, көшбасшылық қасиеттер, тұлғалық қасиеттер, білім алушылар.

Аннотация: В статье рассмотрена теоретическая сущность формирования лидерских качеств обучающихся колледжа. Были продемонстрированы характеристики лидерских качеств отечественных и зарубежных ученых.

Ключевые слова: лидер, лидерские качества, личностные качества, обучающиеся.

Annotation: The article considers the theoretical essence of the formation of leadership qualities of college students. The characteristics of the leadership qualities of domestic and foreign scientists were demonstrated.

Key words: leader, leadership qualities, personality traits, learners

Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету, кәсіптік білімі бар көшбасшы білім алушыларды тәрбиелеу, теориялық алған білімдерді тәжірбиемен ұштастырып білім беру саласына еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, сондай-ақ, көшбасшылық қасиеттері қалыптасқан маман дайындау талап етуде.

Болашақ мамандарға көшбасшылықтық теория негізінде білім беру, білімді, білікті, дағдыларды меңгеруіне негізделеді және кәсіби маңызды көшбасшылық қасиеттерінің қасыптастырады. Колледж білім алушыларының бойында көшбасшылық қасиеті жоғары болса ұжымды тиімді басқара алады,